

Του Μανώλη Κασσώτη

Η παρουσία των Εβραίων στη Ρόδο γίνεται αισθητή στα χρόνια της Ελληνιστικής περιόδου και της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και, αργότερα, στα χρόνια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Μετά την κατάληψη της Ρόδου από τον σουλτάνο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής, οποίος έφερε στην Ρόδο αρκετούς από τους Εβραίους που απέλασε η Ισπανική Ιερά Εξέταση, η Εβραϊκή παροικία γνώρισε ακμή. Ωστε το 1912, που η Ιταλία κατέλαβε την Ρόδο η Εβραϊκή παροικία αριθμούσε γύρω στους 4500, που έμεναν στην «Παλιά Πόλη».

Ιταλοκρατία

Αντίθετα με τους Έλληνες και τους Τούρκους, οι Εβραίοι προσαρμόστηκαν πιο εύκολα στην νέα πραγματικότητα. Οι μεν Έλληνες, που αποτελούσαν την πλειονότητα, επεδίωκαν και αγωνίστηκαν εναντίον των Ιταλών για την εθνική τους αποκατάσταση, οι δε Τούρκοι ζούσαν με την ελπίδα, ότι μια μέρα θα επιστρέφονταν τα Δωδεκάνησα στην Τουρκία.

Από την μεριά τους οι Εβραίοι, προσπάθησαν να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα. Σ' όλες τις χώρες που έζησαν, οι Εβραίοι της Διασποράς, αποτελούσαν μειονότητα και η πολύχρονη πείρα τους δίδαξε να μη πηγαίνουν ενάντια στην εξουσία, αλλά ν' αρμενίζουν όπως φυσούσε, μέχρι ν' αλλάξει ο καιρός.

Η στάση της Ιταλίας έναντι των Εβραίων της Δωδεκανήσου άλλαξε με την υπογραφή της συνθήκης φιλίας Γερμανίας και Ιταλίας, το 1936, και την άφιξη του De Vecchi στα Δωδεκάνησα. Ο De Vecchi κατήργησε τα θρησκευτικά δικαστήρια και επέβαλε την αποκλειστική διδασκαλία της Ιταλικής γλώσσας και στα Εβραϊκά σχολεία. Το Εβραϊκό νεκροταφείο, που βρισκόταν έξω από τα τείχη της Παλαιάς Πόλης, καταργήθηκε και οι επιτύμβιες στήλες χρησιμοποιήθηκαν στο χτίσιμο του Καστέλου των Ιπποτών. Η εφαρμογή των αντιεβραϊκών νόμων προξένησε την έξοδο 2.000 Εβραίων από την Ρόδο.

Οι πολεμικές επιχειρήσεις, στην διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου προξένησαν ανθρώπινες απώλειες και υλικές ζημιές στην Εβραϊκή κοινότητα της Ρόδου. Η Εβραϊκή συνοικία, που βρισκόταν δίπλα στο λιμάνι, υπέστη μεγάλες καταστροφές, από τις βομβαρδιστικές επιδρομές της Βρετανικής αεροπορίας. Πολλοί κατέφυγαν και ζήτησαν προστασία σε κοντινά χωριά.

Ολοκαύτωμα

Αμέσως μετά την Ιταλική ανακωχή, στις 8 Σεπτεμβρίου 1943, οι Γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις, που βρίσκονταν στη Ρόδο, κατέλαβαν το νησί. Μόνο μερικοί νεαροί Εβραίοι κατάφεραν, με βάρκες, να καταφύγουν στην Τουρκία. Αυτή την εποχή,

η Εβραϊκή κοινότητα αποτελείτο, κυρίως, από παιδιά, γυναίκες και ηλικιωμένους. Οι νέοι είχαν μεταναστεύσει για οικονομικούς λόγους, αλλά και από φόβο εφαρμογής μέτρων φυλετικών διακρίσεων.

Στις 18 Ιουλίου 1944, ο Γερμανός στρατιωτικός διοικητής διέταξε τους 16 και άνω ετών άρρενες Εβραίους να παρουσιαστούν στο Διοικητήριο της Αεροπορίας, με την ταυτότητα τους και την άδεια εργασίας. Στην αρχή, νόμισαν ότι θα τους έστελναν σε στρατόπεδο εργασίας, αλλά μόλις έφτασαν εκεί τους αφαίρεσαν την ταυτότητα και την άδεια εργασίας. Την επομένη, οι Γερμανοί διέταξαν τις γυναίκες, με τα παιδιά τους, να ανταμώσουν τους άνδρες τους και τις υποχρέωσαν να φέρουν μαζί τους όλα τους τα τιμαλφή, τα οποία κατάσχασαν. Τα σπία τους, που είχαν εγκαταλείψει ληλατήθηκαν. Μετά από επέμβαση του Τούρκου προξένου Selahattin Ulkumen, 42 Τούρκοι υπήκοοι Εβραίοι αφέθησαν ελεύθεροι. Στις 23 Ιουλίου, οι υπόλοιποι 1.673 διατάχθηκαν να πάνε στο λιμάνι. Με τα κεφάλια κατεβασμένα, πέρασαν μέσα από τους άδειους δρόμους βαδίζοντας προς το πεπρωμένο τους.

Ο στρατηγός Walter Schimana έστειλε στη Ρόδο τους Anton Burger και Friedrich Linnemann, σε ειδική αποστολή. Τα χρυσαφικά που κατάσχεσαν από τους Εβραίους της Ρόδου, υπολογιζομένης αξίας 300.000 χρυσές λίρες, τα έβαλαν σε εννέα κιβώτια και τα έστειλαν στην Αθήνα. Ένα μέρος παραδόθηκε στις Γερμανικές υπηρεσίες, τα περισσότερα εκλάπησαν από τους Walter Schimana, Anton Burger, Friedrich Linnemann και άλλους Γερμανούς αξιωματικούς.

Όπως υπολογίζεται, ο Walter Schimana πήρε στο μερίδιο του 80.000-100.000 χρυσές λίρες. Από τα εννέα κιβώτια, μόνο τα τρία απεστάλησαν αεροπορικώς στην Βιέννη. Καθ' οδό, όταν περνούσε πάνω από την Γιουγκοσλαβία, το αεροπλάνο καταρρίφθηκε από συμμαχικά αεροπλάνα. Τα χρυσαφικά, τα οποία διασκορπίστηκαν, έβρισκαν και μάζευαν οι έκπληκτοι κάτοικοι της περιοχής.

Όταν έφτασαν στο λιμάνι τους πέταξαν μέσα σε τρία παλιοκάραβα. Πηγαίνοντας για τον Πειραιά σταμάτησαν στην Λέρο για να πάρουν καμιά εκατοστή Εβραίους από τη Κω, που και αυτοί υπέφεραν τα ίδια μαρτύρια. Το ταξίδι ήταν φρικτό, στην διαδρομή οκτώ άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους. Στις 31 Ιουλίου έφτασαν στον Πειραιά και αμέσως τους μετέφεραν στο Χαϊδάρι, όπου υποβλήθηκαν σε βασανιστήρια και ταπεινώσεις.

Πέρασαν 36 ώρες, μέχρι να επιτρέψουν στον Ερυθρό Σταυρό να τους δώσει φαγητό και νερό. Ξεχώρισαν τις γυναίκες από τους άνδρες, τις έγδυσαν για να βεβαιωθούν πως δεν είχαν κρύψει χρυσαφικά μέσα στα γεννητικά τους όργανα. Στο διάστημα της διαμονής τους στο Χαϊδάρι, άλλοι δέκα Εβραίοι πέθαναν.

Στις 3 Αυγούστου, αφού πρώτα τους έβγαλαν τα χρυσά δόντια και τους πήραν τα γυαλιά, τους φόρτωσαν σε βαγόνια ζώων. Το ταξίδι για την Πολωνία κράτησε 13 μέρες. Γύρω στους 100 άνθρωποι πέθαναν στην διαδρομή, τα πτώματα τους τα πετούσαν στα χωράφια δίπλα στην σιδηροδρομική γραμμή. Στις 16 Αυγούστου έφτασαν στο Auschwitz και μετά την "διαλογή", 1.200, αυτούς που έκριναν πολύ αδύνατους για να δουλέψουν, τους έστειλαν στους θαλάμους αερίων και στα κρεματόρια. Τους υπόλοιπους τους κράτησαν για υποχρεωτική εργασία σε λατομεία, ορυχεία και σιδηροδρομικές γραμμές. Οι γυναίκες βιάστηκαν, αποστειρώθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν σε απάνθρωπα πειράματα, χωρίς έλεος. Παρά την δεκάμηνη, μόνο, παραμονή τους σε στρατόπεδα, οι περισσότεροι πέθαναν. Μόνο 120 γυναίκες και 30 άνδρες επέζησαν και αρκετοί απ' αυτούς, μετά την απελευθέρωση από τους Συμμάχους, πέθαναν. Από την εξάντληση, είχαν γίνει ζωντανοί σκελετοί.

Έτσι, μετά από δυο χιλιάδες χρόνια, έπαψε να υπάρχει η Εβραϊκή κοινότητα της Ρόδου! Το 1946, επί δημαρχίας Γαβριήλ Χαρίτου, η πλατεία στο κέντρο της άλλοτε Εβραϊκής κοινότητας ονομάστηκε "Πλατεία των Εβραίων Μαρτύρων".

Προσωπική Μαρτυρία του Μωρίς Σοριάνο

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η **μαρτυρία του Maurice Soriano, ηγετικού στελέχους της Εβραϊκής κοινότητας της Ρόδου**: "... Στις 5:00 μ.μ. της 19ης Ιουλίου 1944 βγήκε νέα διαταγή, η οποία υποχρέωνε τους άρρενες Εβραίους, από 16 και άνω να παρουσιαστούν στο αρχηγείο της Gestapo στις 8:00 π.μ. της επομένης, με την ταυτότητα τους και την άδεια εργασίας."

"Μια ομάδα Γερμανών συνοδευόμενη από ένα μεταφραστή, Costa Recanati, μας εξέταζε και μας ανάκρινε, πήρε τα χαρτιά μας και μας φυλάκισαν στο ίδιο κτίριο. Παρατήρησα ότι ο διερμηνέας μιλούσε άπταιστα Ladino. Όταν τον ρώτησα πως γνώριζε τόσο καλά αυτή την γλώσσα, μου απάντησε ότι είχε φίλους Εβραίους που μιλούσαν Ladino. Μη μπορώντας να αποδείξω ότι ήταν Εβραίος, έπρεπε να τον πιστεύσω, αν και συνέχισα να αμφιβάλλω."

"Παραμείναμε φυλακισμένοι χωρίς νερό και φαγητό μέχρι την επομένη. Στις 9:00 π.μ. ήλθαν οι Γερμανοί με τον Recanati. Σε μένα και στον Franco R. Cohen, άλλο ηγετικό στέλεχος της κοινότητας, μας ανακοίνωσαν νέα διαταγή: 'να πληροφορήσουμε όλες τις οικογένειες να παρουσιαστούν στις 4:00 μ.μ. της επομένης. Να φέρουν μαζί τους μερικά ρούχα, φαγώσιμα για δέκα μέρες και όλα τα χρυσαφικά και κοσμήματα τους.' Μας είπαν ότι θα μας μετεγκαταστήσουν σε κάποιο γειτονικό νησί και θα συντηρούμαστε με τις οικονομίες μας, με συνοδό τον Recanati ειδοποίησαν όλες τις Εβραϊκές οικογένειες."

Σ' αυτό το κτίριο κράτησαν οι Γερμανοί του Εβραίου στη Ρόδο, προτού τους στείλουν το Auschwitz. In this building the Germans kept the Jews of Rhodes, before sending them to Auschwitz

"Ο Recanati τους είπε τα ακόλουθα: 'Αγαπητοί μου φίλοι, είναι για το δικό σας καλό, αν δεν θέλετε να υποφέρετε, να πάρετε μαζί σας όλες σας τις οικονομίες, σε χρήματα, κοσμήματα και χρυσαφικά για να μη πεθάνετε της πείνας. Δεν θέλω, εκ των υστέρων, να μου πείτε ότι δεν σας το είπα.'

Είμαι βέβαιος ότι τα 90% τον πίστεψαν. Μετά, αφού φυλάκισαν όλες τις οικογένειες στο ίδιο κτίριο, διέταξαν τον πρόεδρο να συγκεντρώσει και να παραδώσει όλα τους τα τιμαλφή. Οι Γερμανοί απειλούσαν ότι θα σκότωναν όποιο δεν συμμορφωνόταν με την διαταγή. Μας πήραν ακόμη και τα ρολόγια του χεριού."

“Ο πανικός έφτασε στο ζενίθ, η κατάσταση ήταν φρικτή και στην απελπισία μου πρόσφερα 100 χρυσές λίρες στον Recanati αν με βοηθούσε να δραπετεύσω. Με ρώτησε για την υπηκοότητα μου και του απάντησα ότι είχα την «μικρή Ιταλική» και η γυναίκα μου Τουρκική. Η πληροφορία τον ευχαρίστησε και υποσχέθηκε να κάμει κάτι. Η γυναίκα μου με τα δυο μας παιδιά βρίσκονταν σ’ ένα χωριό όπου τους είχα στείλει, αν και γνώριζα ότι ήταν ενάντια στην Γερμανική διαταγή. Μαζί τους είχαν όλα τα τιμαλφή.”

“Έγραψα ένα μήνυμα στη γυναίκα μου, που την συμβούλευα να επικοινωνήσει με τον Τούρκο πρόξενο και να ζητήσει την βοήθεια του. Ο Τούρκος παρενέβει για λογαριασμό των Τούρκων υπηκόων και των συζύγων τους. Με αυτό τον τρόπο συμπεριελήφθηκα μεταξύ αυτών που άφησαν ελεύθερους. Οι γέροι γονείς συνέχισαν να βρίσκονται στην φυλακή.”

“Μπορούσα να κυκλοφορώ ελεύθερα, αλλά κάθε μέρα έπρεπε να δίνω αναφορά στην Gestapo. Συνάντησα τον Recanati και μου υποσχέθηκε ότι θα ζητούσε για την απελευθέρωση των γονέων μου. Χάρη στη μεσολάβηση του οι γονείς μου μπήκαν στο κατάλογο των Τούρκων υπηκόων που απελευθερώθηκαν. Την ώρα που έπαιρνα τους γονείς από την φυλακή με πλησίασε ο Recanati και μου είπε: ‘Στις 9 το βράδυ θα σε περιμένω στο ξενοδοχείο Θέρμαι’. Πήγα στο ραντεβού και του έδωσα το δωροδόκημα, τυλιγμένο μέσα σ’ ένα μαντήλι.”

“Στο μεταξύ, καταγγέλθηκε στους Γερμανούς ότι οι γονείς μου δεν ήταν Τούρκοι υπήκοοι. Μόνο με την βοήθεια ενός Ιταλού γιατρού μπήκαν στο νοσοκομείο, προτού αναχωρίσουμε για την Τουρκία. Τελικά φθάσαμε στην Τουρκία, όπου περιμέναμε να τελειώσει ο πόλεμος.”

Πηγή: www.karpathiakanea.gr, 2.7.2023